

Turizm Master Planlarının Karşılaştırılması: Türkiye Örneği

Esra Katırcıoğlu ^{a,b}, Mehmet Boyraz ^c, Ahmet Çetin ^d, Hasan Hüseyin Soybalı ^e

Özet

Araştırmanın amacı, Türkiye’de çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından hem il bazında hem de bölgesel olarak hazırlanan turizm master planlarının karşılaştırılmasıdır. Doküman inceleme yönteminin kullanıldığı bu araştırmanın veri kaynağını, Türkiye’deki Valilikler bünyesinde ve İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri koordinatörlüğünde hazırlanan turizm master planları oluşturmaktadır. Verilerin çözümlenmesinde içerik analizi tekniği kullanılarak master planlarının içeriği Dünya Turizm Örgütü’nün Ulusal ve Bölgesel Turizm Planlaması kriterleri çerçevesinde karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda ulusal çerçevede hazırlanan turizm master planlarının, uluslararası kriterler karşısında bazı noktalarda eksiklerinin olduğu ortaya çıkarılmıştır. Özellikle, master planlarının hazırlanmasında görev alacak uzman ekip, destinasyon taşıma kapasitesi, planlama yapılacak bölgenin ekonomik açıdan depresif yönleri, turizm sektöründe çalışacak personelin barınma olanakları, küresel, ülke içi ve bölgesel turizm kalıplarının ve eğilimlerinin analizi gibi kriterlerde sorunların mevcut olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarının gelecekte yapılacak araştırmalara ve hazırlanacak turizm master planlarına örnek teşkil etmesine ve master planlarının uluslararası standartlara uyum sağlamasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Turizm Master Planları
İçerik Analizi Yöntemi
Karşılaştırmalı Analiz
Politika ve Strateji

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 12.02.2019
Kabul Tarihi: 29.11.2019
Doi: 10.18026/cbayarsos.526026

Comparison of Tourism Master Plans: The Case of Turkey

Abstract

Purpose of this research is to compare provincial and regional tourism master plans prepared by various institutions in Turkey. Tourism master plans prepared under governorates coordinated by provincial directorate of culture and tourism formed the data source. In data analysis, content of master plans was analyzed by using descriptive analysis method according to World Tourism Organization National and Regional Tourism Planning criteria. According to data obtained, it was revealed that national tourism master plans have had some omissions compared with international criteria. In particular, it was determined that there have been many problems in such issues as expert team, destination carrying capacity, economic depressive aspects of the region to be planned, shelter opportunities of tourism sector employees, analysis of global, domestic and regional tourism patterns and trends. Research results are thought to contribute to future researches and master plans and the tourism master planning process in order to adapt international criteria.

Keywords

Tourism Master Plans
Content Analysis Method
Comparative Analysis
Policy and Strategy

About Article

Received: 12.02.2019
Accepted: 29.11.2019
Doi: 10.18026/cbayarsos.526026

^a İletişim Yazarı: esra.yilmaz@dpu.edu.tr

^b Öğr. Gör., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Simav Meslek Yüksekokulu, ORCID: 0000-0002-5941-553X

^c Arş. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, ORCID: 0000-0001-6755-1999

^d Öğr. Gör., Pamukkale Üniversitesi, Denizli Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, ORCID: 0000-0002-0753-8175

^e Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, ORCID: 0000-0002-5929-0933

Giriş

İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak için buldukları doğal çevreden diğer ülke veya bölgelere farklı motivasyonlarla hareketini kapsayan; sosyal, kültürel ve ekonomik bir olgu (UNWTO, 2017) olarak turizm; yarattığı iş kolları, ihracatı yönlendiren gücü ve dünyada refahın sağlanmasına olan katkısı ile küresel ekonomideki diğer sektörlerle kıyasla en hızlı gelişen endüstrilerden biridir (WTTC, 2018). Turizm; çevre ve kültürün korunması, barış ve güvenliğin sağlanması, iş olanakları oluşturma, ekonomik büyümeyi ve ülkelerin gelişimini sağlama gibi çeşitli nedenlerle oldukça önem arz eden sektörlerin başında gelmektedir (UNWTO, 2018). Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) tarafından “Turizm 2020 Vizyonu” başlığıyla yayımlanan raporda 2020 yılına kadar uluslararası turizm hareketliliğine katılan turist sayısının yıllık % 4.1’lik büyüme ile 1.56 milyar olacağı öngörülmüş ve 2017 yılı itibarıyla turist sayısının 1.326 milyon kişiye ulaştığı belirlenmiştir (UNWTO, 2018). 2030 vizyonu ile ilgili ise senede ortalama 43 milyon kişilik artışla toplam 1.8 milyar kişiye ulaşacağı tahmin edilmektedir (UNWTO, 2012). Turizm endüstrisinin bu denli hızlı gelişmesi birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir. Özellikle planlanma olmaksızın sadece turizm olgusunun ekonomik yönüne odaklı turizm ürünü geliştirme girişimleri, turizm destinasyonlarının çok çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Yerel yönetimlerce halkın ekonomik anlamda kalkınmasını sağlamak ve idari yönetim altındaki eski mahalle ve yerleşim yerlerinin tarihî dokusunu ön plana çıkarabilmek amacıyla yapılan faaliyetler söz konusu bu yerlerin yatırımcılar ve turistler için cazibe merkezi olmasını hedeflerken (Kunzman, 2004: 386), yöreye ait kültürün ve tarihin tüketim nesnesine dönüşmesine neden olmaktadır (Judd, 1999: 36). Ülkelerin birer tüketim nesnesi hâline dönüşmesi, doğa, çevre, kültürel miras, dil gibi ülkeye ait otantik öğelerin yok olması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ülkelerin kendi kültürlerini, doğayı ve çevreyi gözetmeleri ve turizmde sürdürülebilirliği ekonomik hedeflerden daha da önde tutarak hareket etmeleri gerekmektedir (Gülüm, 2015: 97). Dünya Turizm Örgütü konu ile ilgili geliştirilmesi planlanan yöreler, bölgeler ve ülkelerin belli kriterler çerçevesinde hareket etmelerinin, ileride yaşanacak sıkıntıların en aza indirgenmesi açısından önem arz ettiğini belirterek konu ile ilgili “Teknik Ürün Geliştirme Portfolyosu” yayımlamıştır (UNWTO, 2018a). Benzer olarak Inskeep (1991), UNWTO tarafından desteklenen bir proje çerçevesinde “Turizm Master Planları Geliştirme Kılavuzu” yayımlanmıştır.

Turistik cazibe merkezi hâline getirilmek istenen yörelerle ilgili önceden yörenin altyapı, ulaşım, taşıma kapasitesi, çekicilik unsurları gibi sahip olduğu özelliklerin belirlenmesi ve bu özellikler dikkate alınarak önceden planlama yapılması destinasyonların turizmin sebep olabileceği olası sorunlardan kurtarabilmekte ve geleceğe dönük projeksiyonların geliştirilebilmesine imkân sağlamaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı, yapılan literatür taraması sonucunda ulaşılan Türkiye’de iller ve bölgeler bazında hazırlanmış master planlarının, UNWTO tarafından hazırlanan kitapçığın önermeleri doğrultusunda araştırmacılar tarafından belirlenen kriterler aracılığıyla içerik analizi yöntemi ile incelenmesi ve planlama aşamasında nasıl bir yol izlendiğinin keşfedilmesidir.

Kavramsal Çerçeve

Ulusların ekonomik anlamda kalkınması (Jenkins, 1980: 22), kültürlerarası iletişimin kuvvetlenmesi (Besculides, Lee ve McCormick, 2002: 306), politik açıdan ülkelerin turizm faaliyetlerinden paylarına alabilmeleri adına birbirleriyle anlaşma yolunu tercih etmeleri, ülkelerin alt ve üst yapı planlarında doğa, kültür ve çevre mirasını korumaya yönelik tedbirler

almaya çalışması gibi çok çeşitli faydaları olan turizm, dünya çapında en hızlı gelişen endüstrilerden bir tanesidir (WTTC, 2018). Coğrafi konum, turistik değerler, deniz ve kumsallar, güneşli gün sayısı açısından zengin olan ülkeler, kültürel çeşitlilik ve miras açısından uluslararası turizm için önemli bir konuma sahip olabilmektedirler (Köksal, 1994: 2). Ancak, günümüzde ülkelerin rekabetin yüksek olduğu turizm pazarından istedikleri payı alabilmelerinde yalnızca doğal güzellikler ve turistik cazibe unsurlarına sahip olmaları başlı başına yeterli bir ölçüt olarak görülmemektedir. Goodrich (1978: 9) pazarlama, psikoloji ve sosyolojide yaygın bir anlayış olarak benimsenen, bir fikrin, ürünün veya hizmetin onu talep eden kimseler tarafından tanıdağ olması veya müşterilerin ürün veya hizmetle ilgili fikrinin olmasının sözü edilen ürün veya hizmeti tercih edip etmemesinde etkili olduğunu ifade etmektedir. Bu durum, klasik turist tipolojisi için doğru bir tespit olmakla birlikte günümüz turist profilinde pek de geçerli bir durum olmadığı gözlemlenmektedir. lkeler, aşırı rekabetçi turizm pazarında çeşitliliklerini “yeni niş pazarlar” oluşturarak turistlerin beğenisine sunmakta ve turizm hareketliliğinden doğan sermayeden kendi paylarına düşeni almak istemektedirler. Turist profilindeki sürekli değişimin yansımaları olan ve beklenti farklılıkları ülkeleri, turizm pazarında çeşitlilikleri ile ön plana çıkmaya; sıra dışı, görülmemiş, büyüleyici ancak ulaşılabilir turizm ürünleri ile rekabet avantajı elde etmeye zorlamaktadır (Kruja ve Gjyrezi, 2011: 78). Bu beklenti, ülkeleri doğru planlama yapmadan veya alelacele harekete zorlayarak, geri dönüşü mümkün olmayan yanlışlar ile ülkelerin doğal, çevresel ve kültürel zenginliklerini yok etme safhasına getirmektedir. Yerel yönetimin turizm planlaması ve politika oluşturma konusundaki kapasitesi, hkmet birimlerinin tümünde kodlanan roller, işlevler ve sorumluluklarla doğru orantılıdır. Bu bağlamda hkmetlerin destinasyon planlama ve geliştirmede karar verici rolleri hayati önem taşımaktadır. (Dredge, 2001: 357). Planlama ve politikalar turizmin gelişim yönünü önemli ölçüde etkilemektedir (Derdge ve Jamal, 2015).

Gelişmiş lkeler açısından turizmin de dâhil olduğu herhangi bir sektörde yapılacak işlerin önceden planlanması çoğulculuk anlayışından hareketle merkez otoritenin yaptırımı olmadan gerçekleştirilebilmekte iken, gelişmekte olan ülkeler açısından planlamada merkezleşme eğilimi ve uygulama ve kuralların tek elden yönetilmesi anlayışı benimsenmektedir (Yasarata vd. 2010: 346). Buna ek olarak gelişmekte olan ülkeler; yoksulluğun azaltılması ve ülke servetinin arttırılması açısından stratejik bir zorunluluk hâline gelen turizm politikalarını, zengin yabancılardan ihtiyaçlarını karşılamakla ilgili izole ve yzeyssel ekonomik bir araç olarak algılamakta; bu durum da söz konusu ülkelerin politika üretme, geliştirme ve uygulama konusunda yetersiz kalmalarına sebebiyet vermektedir (Alipour ve Kılıç, 2005: 80). Baud-Bovy (1982: 308) turizm planlayıcılarının önceliklerinin kaynaklar ve kaynak ile ilgili ekonomik gider ve maliyetler olduğunu dile getirmekte ve üretilen planların sürekli değişkenlik gösteren durumlara adapte edilebilmesi hususunda yetersiz, alan kontrolünden yoksun, turizmin sosyoekonomik etkilerini göz ardı eden, alternatif destinasyonların olası rekabet edilebilirliğini kapsam dışında bırakan çalışmalar olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla ülkelerin ürün çeşitlendirmesine gitmesinde, çok çeşitli ürün ve hizmet sağlayıcıları içeren karmaşık ağlar olarak görülen turizm destinasyonlarının (Buhalis, 2000: 97; Hu ve Ritchie, 1993: 26) geliştirilmesi sürecinde n planlama yapılması son derece önemlidir. Geliştirilmesi planlanan her destinasyon için daha önceden çekicilik unsurlarının neler olduğu, konaklama işletmelerinin türü, ulaşım şekli ve uygulanabilecek pazarlama türleri ile ilgili bir dizi önemli stratejik kararın alınması (Uysal ve

Crompton, 1985), destinasyonun daha sonrasında yaşayabileceği olumsuz etkilerin kontrol altına alınmasında etkilidir.

Getz (1987: 212), turizm planlama felsefesinin aşamalı olarak geliştirilmesinde kullanılan dört geniş yaklaşımı tanımlamıştır. Bu yaklaşımlar sivil destekleyici yaklaşım, ekonomik veya endüstri odaklı yaklaşım, fiziksel /mekânsal yaklaşım ve yerel halkın turizm deneyiminde oynadığı rolü ön plana çıkaran yaklaşım olarak isimlendirilmiştir. Bahsi geçen her yaklaşım; teknik, ekonomik, sosyal, çevresel ve politik konulara farklı vurgular getiren farklı bir uyarana ve açıklamaya sahiptir. Ancak, Inskeep (1994: 1) turizmin kontrollü, bütüncül ve sürdürülebilirlik anlayışının benimsenerek geliştirilmesinin ve yönetilmesinin gerekliliğine vurgu yaparak, bu yaklaşımın benimsenmesi hâlinde turizmin ciddi çevre ve sosyal sorunlara yol açmadan bir bölgeye önemli derecede katkı sağlayacağını dile getirmektedir.

Literatürde turizm planlaması ve planlama sürecinde dikkat edilmesi gereken unsurlar ile ilgili çalışmaların mevcut olduğu görülmektedir. Pearce (1989: 246) turizm planlamasının araştırmalara ve değerlendirmelere dayanan bir süreç olduğunu; planlamanın asıl hedefinin turizm potansiyelinin, insanların refah seviyesini ve çevre kalitesinin en üst düzeye çıkarma çabası içerisinde değerlendirilmesi olduğunu ifade etmektedir. Gunn (1994: 29-30) ise turizm planlamasının tüm seyahat ilkelerini ve seyahatle ilişkili bütün ilkeleri kapsamı gerektiğini, yapılan planların geleceğe dönük hazırlanması ve var olan durumun daha da iyileştirici özelliğe sahip olması gerektiğini, yalnızca ekonomik gelişimin göz önünde bulundurulmaması, bunun yanı sıra toplumsal ihtiyaçları da kapsamı gerektiğini vurgulamaktadır. Van Niekerk (2014: 83) Güney Afrika'da yerel halkın katılımını da içeren entegre turizm planlama süreci ile ilgili yürüttüğü çalışmada yerel destinasyonların geliştirilmesinde altı aşamalı bir planlama doğrultusunda hareket edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu aşamalardan ilki, yöreye ait arz-talep verilerini içeren durum analizini gerçekleştirme; ikinci aşama yörede belirlenen sorunların giderilmesine yönelik çözüm önerilerini de kapsayan stratejiler, programlar ve projeler geliştirme; üçüncü aşama, ikinci aşamada belirlenen projelerin veya programların nasıl uygulanabileceğine yönelik detaylı bir tanım yapma; dördüncü aşama yöre halkı ile yapılması gereken tüm toplantıların gerçekleşmesi sonucunda elde edilen sonuçlar ile diğer sektörlerle ait planların turizm planı içerisine dâhil edilmesi; beşinci aşama, planın son hâlinin yörede oluşturulan konsey tarafından onaylanması ve son aşama ise plan dâhilinde belirlenen proje ve programların uygulanmaya başlaması olarak detaylandırılmıştır. Tosun ve Jenkins (1996: 529) Türkiye'de turizm geliştirilmesine yönelik önerilerde de buldukları çalışmada Hindistan, Endonezya, Çin ve Nijerya gibi devletlerin topraklarının oldukça geniş olmasının uygulanacak ulusal bir planın yetersiz kalmasına sebep olduğu ifade edilirken, politikaların ulusal düzeyde alınması ancak, bölgesel bazda planlama yapılmasının uygun olduğunu vurgulamışlardır. Yine Türkiye için de bu doğrultuda adımların atılmasının faydalı olacağı önerilmiştir. Bu bağlamda Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından geliştirilen Türkiye Turizm Stratejisi 2023'ün incelenmesi faydalı olacaktır. Türkiye Turizm Stratejisi 2023, Eylem Planı 2007-2023, Türkiye'de ülkenin hemen hemen her bölgesinde farklı turizm türlerinin gelişmekte veya sürdürülmekte olduğunu, bu bölgelerin bütünlük bir yaklaşım ile ele alınması konusunda yaşanan eksiklikler nedeniyle Akdeniz ve Ege kıyılarında kitle turizminden kaynaklanan yığılmaların olduğunu; bu durumun turizm destinasyonlarında çarpık kentleşmeye sebebiyet verdiğini, yine alt yapı ve çevre sorunlarının ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla turizmin tüm ülkeye yayılabilmesinin bütüncül bir yaklaşım benimsenerek turizm destinasyonlarının birbirlerine bağlanabileceği güzergâhların ülke içerisinde aktive edilmesi

ile turizm destinasyonu olmasa bile bu güzergâh dâhilinde kalan yörelerin de güçlendirme olasılığının olduğu ifade edilmektedir (KTB, 2007: 1-2).

Farklı yaklaşımların bütüncül bir biçimde ele alınarak yeni geliştirilen destinasyonların artan turizm hareketliliğinden doğabilecek zararların en aza indirilmesini hedefleyen UNWTO, destinasyon planlama ve geliştirme ile ilgili turizm master planlarını devreye sokmuştur. Turizm master planı; politika ve strateji, planlama, kurumsal güçlendirme, mevzuat ve yönetmelik, ürün geliştirme ve çeşitlendirme, pazarlama ve tanıtım, turizm altyapısı ve üstyapı, turizmin ekonomik etkisi, turizm yatırımı, insan kaynakları gelişimi ve turizmin sosyokültürel ve çevresel etkileri gibi konuların dikkate alınarak turizm için uzun vadeli bir kalkınma çerçevesi oluşturulması olarak tanımlanmaktadır (UNWTO, 2018b). Bu tür planlar bütünlük planları olarak da adlandırılmakta (Usta, 2008: 214) ve belirli bir dönemi kapsayan, bu dönem içerisinde ulaşılmaya hedeflenen amaçları, bu amaçlar doğrultusunda kullanılacak araçları, finansal ve fiziki olanaklar ile işlerin yürütülmesinde sorumlu olan kimselerin ne kadar süre içerisinde bu işleri gerçekleştireceklerini tanımlayan planlar olarak tanımlanmaktadır (Olalı, 1990: 25).

NLTRA (North Lake Tahoe Resort Association) tarafından 2015 yılında North Lake, ABD’de hazırlanan planda, master planın amacının bölgenin uzun vadeli turizm vizyonunu oluşturmak, amaçları belirlemek, gelecek yıllarda birlik tarafından politika üretme ve karar verme aşamalarında kullanılacak potansiyel finansman fırsatları ile ilgili önerileri tanımlamak olduğunu açıkça ifade edilmektedir (North Lake Tourism Master Plan, 2015: 2).

Turizm master planları, bir destinasyonun başarıya ulaşmasında takip edeceği yol haritası olup; öncelikli olarak “Neredeyiz?”, “Nereye ulaşmak istiyoruz?” ve “O noktaya nasıl ulaşabiliriz?” sorularına cevap verebilmelidir (Solimar Int, 2018). Turizm, diğer endüstriler ile mukayese edildiğinde oldukça parçalı bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda turizm ürününü geliştirilmesinde ve pazarlanmasında planlanmış bir yaklaşıma sahip olmak son derece önemli olup ülkelerin turizm sektöründen ekonomik fayda edinmesi bu yaklaşımın benimsenmesine bağlıdır (Tourism Development International, 2018). Haugland ve diğerleri (2011: 269) turizm destinasyonlarının geliştirilmesinde destinasyonların kapasitesinin, destinasyon seviyesinde iş birliğinin ve destinasyonlar arası bağlantıların önemine vurgu yapmışlar ve herhangi bir destinasyonun gelişmesinde öncelikli olarak dağılık hâldeki kaynakların belirlenmesi ve bu kaynaklardan faydalanılmasının son derece önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Yine araştırmacılar destinasyonlardaki bireysel aktörlerin uyumlu bir tutum sergilemelerinin planlama konusunda etkili olduğunu, ancak bu durumun aktörler arasındaki koordinasyonu sağlayabilecek mekanizmaların tatbik edilmesi ile edinilebileceğini belirtmişlerdir.

Son olarak araştırmacılar turizm destinasyonları arasındaki bağlantının özellikle iletişim kanalları aracılığıyla sağlanabileceği, bu sayede destinasyonlar arasında bilgi ve yenilikçi uygulamalar konusunda paylaşımın sağlanabileceğini dile getirmişlerdir.

Bahsi geçen tüm çalışmalardan da anlaşılacağı üzere, turizm destinasyonlarının planlanması safhasında son derece dikkatli olunması, birçok hususun göz önünde bulundurularak bütüncül bir yaklaşım benimsenerek hareket edilmesinin yöre, bölge ve ulus çapında kalkınmanın gerçekleşebilme ihtimalini güçlendirmektedir. Bu bağlamda çalışmada araştırmacılar tarafından internet taraması ve iletişim araçları (telefon, faks ve e-mail)

kullanılarak ulaşılan Türkiye’de il ve bölgesel bazda hazırlanmış master planlarının belirli kriterler aracılığıyla içerik analizi yöntemiyle incelenmesi hedeflenmiştir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme metodu kullanılmıştır. Doküman inceleme, var olan olgular ile ilgili gerçekliği mevcut belge ve dokümanların incelenmesi suretiyle ortaya koyma hedefi taşımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 217). Bu bağlamda araştırma kapsamında Türkiye’de çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından il ve bölgesel olarak hazırlanan turizm master planlarının (TMP) UNWTO tarafından desteklenen bir proje sonucu oluşturulmuş Turizm Master Planları Geliştirme Klavuzu ve yine UNWTO tarafından yayımlanan National and Regional Tourism Planning: Methodologies and Case Studies (Ulusal ve Bölgesel Turizm Planlaması: Metotlar ve Örnek Olaylar) adlı yayında yer alan kriterlere göre değerlendirilmesi ve karşılaştırılması amaçlanmıştır

Veri Kaynağı ve Çalışma Grubu

Araştırmanın veri kaynağı, Türkiye’de valiliklerin bünyesinde ve İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri koordinatörlüğünde hazırlanan TMP’leri kapsamaktadır. Bu doğrultuda araştırma kapsamında yer alan, ulaşılabilen bütün TMP’ler araştırmaya dâhil edilmiştir. Türkiye’de hangi il veya bölgelerin daha önce bir TMP yaptığının belirlenmesi ve bu planlara ilişkin belge ve çıktılara erişebilmek için 81 ilin İl Kültür ve Turizm Müdürlüklerine telefon faks ve elektronik posta yoluyla ulaşılmıştır. 2018 yılı Nisan ayında yapılan görüşmeler sonucunda, 2018 yılı itibarıyla tamamlanmış, iller bazında altı adet ve birtakım illerin oluşturduğu bölgelere yönelik beş adet olmak üzere, Türkiye’de toplamda 11 adet TMP’nin gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Bu TMP’lerin 10 tanesine sanal ortamda elektronik kopya olarak erişilmiş olup diğer il bazında yapılmış olan bir TMP’ye ise basılı kitap olarak ulaşılmıştır. Araştırmanın veri kaynaklarını oluşturan TMP’lerin ait olduğu il ve bölgeler ile bu planların tamamlandığı yıllara ilişkin bilgiler Tablo-1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Türkiye’de Tamamlanmış Turizm Master Planları

#	İl / Bölge Adı	Yıl
1	Adana	2016
2	Bayburt	2011
3	Eskişehir	2011
4	Mersin	2010
5	Sivas	2016
6	Zonguldak	2015
7	Doğu Karadeniz (Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon)	2010
8	GAP Bölgesi (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Şanlıurfa, Siirt, Şırnak)	2011
9	Güney Ege (Aydın, Denizli, Muğla)	2012
10	KOP Bölgesi (Aksaray, Karaman, Konya, Niğde)	2016
11	Trakya Bölgesi (Edirne, Kırklareli, Trakya)	2012

İncelenen TMP'lerde referans alınan kriterlere göre eksiklikler ve kendi aralarındaki farklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dünya Turizm rgt (*World Tourism Organization*) yayınları arasında yer alan ve Inskeep (1994) tarafından yazılan "Ulusal ve Bölgesel Turizm Planlaması: Metodolojiler ve rnek Olaylar" kitabı, turizm master planlarının içeriklerinin karşılaştırılması için referans alınmıştır. Bu kapsamda, kitabın ilk bölümü (Turizm Planlama Metodolojileri) eklerinde yer alan;

EK 1: Bir Turizm Planlama Projesi Nasıl Organize Edilir (Inskeep, 1994: 60-62)

EK 3: Taşıma Kapasitelerinin Belirlenmesi (Inskeep, 1994: 63-66)

EK 4: Ulusal veya Bölgesel Turizm Planı'nın önemli Bileşenlerinin Kontrol Listesi (Inskeep, 1994: 66-71)

izelgelerinde bulunan hazırlama ekibi, destinasyonun fiziksel, sosyoekonomik ve kültürel taşıma kapasitesi, destinasyondaki arz durumu, altyapı durumları, insan kaynağına ilişkin kriterler ve geleceğe yönelik projeksiyonların da içinde bulunduğu kriterler dikkate alınarak Türkiye'deki TMP'lerin içerikleri karşılaştırılmıştır. Tablolarda yer verilen kriterler UNWTO'nun belirlediği kriterler olup TMP'lerde bu kriterlere ilişkin bilgi yer alması durumunda (x) işareti ile varlığı, değinilmemesi durumunda ise (-) işareti ile yokluğu ifade edilmiştir. Bu doğrultuda, TMP'lerin hazırlanmasında uluslararası kriter ve ölçeklerin ne kadar dikkate alındığı, planların içeriklerinde yer verilen özellikler arasındaki benzerlik ve farklılıkların hangi düzeyde olduğu bütüncül bir bakış açısıyla karşılaştırmalı olarak tablolar hâlinde ele alınmıştır.

Bulgular

TMP'lerin hazırlanma kararının alınmasında yer alan temel değerler ile hazırlanmasında katkı sağlayabilecek ekip üyelerine yönelik inceleme kriterleri Inskeep'in (1994) *EK 1: Bir Turizm Planlama Projesi Nasıl Organize Edilir* bölümünden faydalanılarak ortaya konulmuştur. Bu kriterlerin, incelenen TMP'ler kapsamında karşılaştırmalarına Tablo-2 ve Tablo-3'te yer verilmiştir.

Tablo 2. Master Planların Hazırlanmasına Yönelik Temel Bulgular

	Adana	Bayburt	Eskişehir	Mersin	Sivas	Zonguldak	D. Karadeniz	GAP	Güney Ege	KOP	Trakya
Master planın hazırlanması için belirlenen süre	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x
Master planın hazırlanması için belirlenen bütçe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Master planın hazırlanmasında çalışacak kurumlar	x	-	-	-	x	x	x	-	-	-	x
Master planın uygulanması için belirlenen süre	-	x	-	-	x	x	x	-	-	-	x
Planlamada çalışacak yerel yetkililerin bilgilendirilmesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x

Türkiye’de TMP’lerin hazırlanması için ilgili kamu kurum/kuruluşları tarafından herkese açık ihale usulü yöntemi ile ihale edilmektedir. İhale ilanı, idari şartname ve teknik şartname ile diğer usul ve yöntemler dâhil olmak üzere sınırları ve kapsamı daha önceden belirlenmiş olan TMP içerikleri yürütücü firma tarafından hazırlanmakta ya da hazırlanmaktadır. TMP’lerin hazırlanması için yeterli süre, bütçe ve çalışacak kurumlara yönelik temel bilgiler ihale öncesinde planlanabildiği veya teknik olarak talep edilebildiği gibi ihale sürecinde de belirlenebilmekte veya şartnamelere göre sözleşmeler geliştirilebilmektedir. TMP’lerin ihale süreçlerinde yer alan temel bilgilere, tamamlanan plan çalışmaları sonuç raporlarında tekrar yer verilmeyebilmektedir. Bu kapsamda, Tablo-2’de yer alan TMP içeriklerine bakıldığında; hazırlık süresine ilişkin Trakya dışındaki TMP’lerde ve bütçeye yönelik TMP’lerin tamamında herhangi bir bulguya rastlanamazken, TMP’lerin hazırlanmasına katkı sunan kurumlar açısından raporların yaklaşık yarısında bilgi verildiği görülmektedir. Diğer taraftan, TMP’lerin hazırlık sürecinde yine Trakya dışındaki TMP’lerde yerel yetkililerin bilgilendirilmesine yönelik bulgulara rastlanamamış olması iller bazında yerel veya bölgesel iş birliği düzeyinin çok düşük ve koordinasyonun zayıf olduğunun göstergesi niteliğindedir. Ayrıca, TMP’lerin %55’inin raporlanmasına rağmen içeriklerinde yer alan plan ve stratejilerin hayata geçirilmesine ilişkin zaman yönetimi programının yer almadığı tespit edilmiştir. TMP’lerin hazırlanmasına çekirdek ve destek ekip olmak üzere iki ayrı grupta yer alan uzmanlar katkı sunmaktadır. Türkiye’deki TMP’lere bakıldığında böyle bir ayırımın göz önüne alınmadığı görülmektedir. Konuya dair bulgular Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3. Master Planların Hazırlanmasına Katkı Sunan Ekip Üyeleri

Üye Türü	Üye Tipi											
		Adana	Bayburt	Eskişehir	Mersin	Sivas	Zonguldak	D. Karadeniz	GAP	Güney Ege	KOP	Trakya
Çekirdek Ekip	Turizm geliştirme planlayıcısı	-	-	x	-	x	-	-	-	-	-	x
	Turizm pazarlama uzmanı	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	x
	Turizm ekonomisti	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	x
	Turizm taşımacılığı/ altyapı planlayıcısı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x
Ek Uzmanlar	Çevre planlayıcısı	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-
	Antropolog, Sosyolog	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Hava taşımacılığı planlayıcısı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	İnsan gücü planlama uzmanı	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Turizm organizasyon uzmanı	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	x
	Otel ve turistik tesis uzmanı	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	x
	Mimar	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-
	Diğer	x	x	x	-	x	x	-	-	-	-	-

Tablo-3'e göre TMP'lerin hazırlanmasındaki temel çekirdek ekip üyelerinin ise sadece Trakya ve Eskişehir TMP'lerinde yer aldığı, Sivas TMP'sinde bu üyelerden yalnızca turizm geliştirme planlayıcısının olduğu ve bunların dışındaki TMP'lerde ise herhangi bir çekirdek ekip üyesinin bulunmadığı veya master plan dâhilinde bunların belirtilmediği belirlenmiştir. TMP'lerde destek ekip üyeleri arasında ek uzman olarak yine sadece Trakya, Eskişehir ve Sivas raporlarında bir "insan gücü planlama", "turizm organizasyon" veya "otel ve turistik tesis" uzmanının görev yaptığı görülmektedir. Buna ilave olarak Tablo-3 de yer alan ek uzmanlık alanlarından üyelerin ise ekip içerisinde yer almamasına rağmen diğer grubu içerisinde çeşitli alanlardan uzmanların TMP'lerin hazırlanmasında rol oynadığı tespit edilmiştir.

Bir yörede veya bölgede turizmin geliştirilmesi ve kullanım düzeyinin korunması açısından turizm taşıma kapasitesinin oluşturulması önem arz etmektedir. Bu kapsamda TMP'lerin hazırlanması aşamasında yer alan taşıma kapasitesine yönelik inceleme kriterleri Inskeep'in (1994) EK 3: Taşıma Kapasitelerinin Belirlenmesi bölümünden faydalanılarak oluşturulmuştur. Bu kriterlerin, incelenen TMP'ler bakımından karşılaştırmalarına Tablo-4'te yer verilmiştir.

Tablo 4. Master Planlarında Taşıma Kapasitesiyle ilgili Analizler

	Adana	Bayburt	Eskişehir	Mersin	Sivas	Zonguldak	D. Karadeniz	GAP	Güney Ege	KOP	Trakya
Yerel Fiziksel ve Sosyoekonomik Çevre											
Fiziksel	Kabul edilebilir hava, su ve ses kirliliği seviyeleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kara, deniz, yaban hayatı ve doğal bitki örtüsü	x	x	-	x	-	x	-	x	x	x
	Ekolojik sistemde hasar meydana getirmeyecek nokta	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-
	Kabul edilebilir görsel etki ve tıkanıklık düzeyleri	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-
Ekonomik	Ekonomik bozulmalar veya enflasyon olmaksızın optimum genel ekonomik fayda sağlayan turizmin kapsamı	-	-	-	-	-	x	-	x	x	x
	Yerel topluma uygun turizm istihdam düzeyi	-	-	-	x	-	-	-	x	x	x

Sosyokültürel	Tarihî ve kültürel anıtlar, sanat, el sanatları, inanç sistemleri, gelenek ve gelenekleri zararlı etkilere maruz bırakmadan gerçekleştirilecek turizm şekilleri ve seviyesi	x	x	x	x	-	-	x	x	x	x	x
	Yerel toplumun yaşam tarzlarına ve faaliyetlerine zarar vermeden uygulanabilecek turizm gelişim kapsamı	x	x	x	x	-	-	-	-	x	x	x
Altyapı	Ulaştırma tesislerinin ve hizmetlerinin yeterliliği	x	x	x	x	-	x	x	-	x	x	x
	Su temini, elektrik, kanalizasyon, katı atık imha ve telekomünikasyon hizmetlerinin yeterliliği	x	x	-	x	-	x	-	-	x	x	x
	Sağlık ve güvenlik ile ilgili diğer tesislerin, hizmetlerin ve turizmde çalışanların barınma imkânlarının yeterli düzeyde sağlanabilirliği	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	x
Turizm İmajı ve Turizm Ürünü												
Fiziksel	Destinasyondaki genel temizlik durumu	-	-		x	-	-	x	-	x	x	x
	Turistik yerler de dâhil olmak üzere destinasyonda gereksiz tıkanıklığın olmaması	-	-			-	-	-	-	-	-	-
	Mimari tasarımın niteliği ve karakteri dâhil olmak üzere peyzaj veya şehir manzarasının çekiciliği	-	-	x	x	-	x	-	-	x	x	x
	Ekolojik sistemlerin bakımı ve doğal cazibe özelliklerinin flora ve faunası	-	x	x	x	-	x	-	-	x	x	x
Ekonomik	Tatilin ortalama bedeli ve bu ücret ile hizmetin uygunluğu	-	-			-	-	-	x	-	-	x

Sosyokültürel	Yerel halkın turizm bilgisi ve kabullenme durumu	-	-	x	-	-	-	-	x	x	x	
	Yerel sanatların, el sanatlarının, kültürel performansların ve yemeklerin kalitesi	-	x	x	x	-	x	-	-	x	x	x
	Arkeolojik, tarihî ve kültürel anıtların bakımı	-	x	x	x	-	x	-	x	x	x	x
	Yerel halkın misafirperverliği	-	-	-	-	-	-	-	-	x	x	x
Altyapı	Kabul edilebilir ulaşım tesisleri ve hizmetleri standartları	-	-	x	x	-	x	-	-	x	x	x
	Konaklama ve yiyecek Hizmetlerinin kabul edilebilir standartları	-	-	-	x	-	-	-	-	x	x	x
	Diğer tesislerin ve hizmetlerin kabul edilebilir standartları	-	-	-	x	-	-	-	-	x	x	x

Turizmin sürdürülebilirliği, doğal, kültürel ve sosyal çevrenin korunmasının sağlanması için destinasyonların taşıma kapasitelerinin belirlenmesi önemlidir. Çünkü turizm, diğer ekonomik sektörlere göre çevresel kaynakları en çok kullanan sektördür (Tuna 2007:17). Bu açıdan Tablo 4 incelendiğinde, taşıma kapasitesi ile ilgili boyutlardan fiziksel boyutun sadece kara, deniz, yaban hayatı ve doğal bitki örtüsü düzeyinde ele alındığı, diğer düzeylerin master planların sadece bir tanesi dışında hiçbirinde yer almadığı görölmektedir. Bunun sebebinin diğer düzeylerin araştırılmasının teknolojik alt yapı ve uzmanlık gerektiren uzun soluklu bir araştırma sürecine ihtiyaç duyulması ihtimali olarak belirtilebilir. Ekonomik boyutun alt düzeylerine bakıldığında il bazında gerçekleştirilen master planlarda bu düzeylerin sadece birinin bir master planda ele alındığı diğerlerinde ele alınmadığı, bölge düzeyinde ise çoğunluğuunda ele alındığı görölmektedir. Bölge düzeyinde gerçekleştirilen master planların bölge kalkınması açısından önemi ve turizmin ekonomik faydalarının ön plana çıkarılmasını vurgulaması açısından önemlidir. Taşıma kapasitelerinin sosyokültürel boyutunun master planların genelinde incelenmiş olması somut ve somut olmayan kültürel miras öğelerinin, kültürel değerlerin ve yerel yaşam tarzlarının korunmasının öneminin anlaşıldığına ve bu hususlara dikkat edildiğine dair önemli bir gösterge sayılabilir. Altyapı boyutuna ilişkin olarak ise, turizm hizmetinin oluşmasıyla ilgili düzeylerin planlarda dikkate alınmasına rağmen hizmeti sunacak personelin yaşam alanlarına ilişkin çalışmaların kısıtlı olduğu görölmektedir.

Destinasyonların taşıma kapasiteleri bir bölgedeki sürdürülebilirliğini belirleyen temel unsurların başında gelmektedir. Bu yüzden master planlarda bu çalışmaların daha detaylı olarak gerçekleştirilmesi gerekir. Unutulmamalıdır ki, uygulamada taşıma kapasitelerinin belirlenmesi genellikle kolay veya kesin değildir. Büyük ölçüde yapılan varsayımlara bağlıdır ve taşıma kapasiteleri de zamana ve kullanıma bağlı olarak değişebilir. Tablo-4'ün diğer bir bölümü ise destinasyondaki turizmin imajı ve turizm ürünlerinin varlığı, mevcut durumuna

ilişkin fiziksel, ekonomik, sosyokültürel ve altyapı boyutlarında ele alınmasını kapsamaktadır. Master planlarda mevcut durumun yöre halkının algısı ve turizm ve turiste yaklaşımı, kültürel, fiziksel ve diğer açılardan belirlenmesi, geleceğe ilişkin planlamalar için bir kaynak sağlayarak doğru adımların atılmasını kolaylaştıracaktır. Bu bölümde incelenen boyutlara bakıldığında incelenen master planların hiçbirinde fiziksel boyut altında yer alan turistik yerler de dâhil olmak üzere destinasyonda gereksiz tıkanıklığın olmaması düzeyinde bir araştırmanın olmadığı görülmektedir. Buradaki eksiklik, taşıma kapasiteleriyle ilgili çalışmaların eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bir başka eksiklik ise ekonomik boyutta yer alan tatilin ortalama bedeli ve bu ücret ile hizmetin uygunluğu düzeyinde görülmektedir. Bu durumun sebepleri arasında araştırma ekibinin darlığı ve bütçe sıkıntısı nedeniyle piyasa araştırmasının yapılamaması veya konunun göz ardı edilmesinin de etkili olmuş olabileceği belirtilebilir.

Tipik olarak kapsamlı bir ulusal veya bölgesel TMP hazırlanırken plana dâhil edilmesi gereken birtakım unsurlar bulunmaktadır. Bu kapsamda TMP'lerin hazırlık ve plan sürecinde kullanılması gereken genel sıralamalar ve listeler Inskeep'in (1994) EK 4: Ulusal veya Bölgesel Turizm Planı'nın Önemli Bileşenlerinin Kontrol Listesi bölümünden faydalanılarak tasarlanmıştır. Bu ölçütlerin, incelenen TMP'ler açısından karşılaştırmalarına ilişkin bulgularına bu noktadan sonraki ele alınan tablolarda yer verilmiştir. Master planlarının genel arka plan analizi Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Master Planların Genel Arka Plan Analizi

	Adana	Bayburt	Eskişehir	Mersin	Sivas	Zonguldak	D. Karadeniz	GAP	Güney Ege	KOP	Trakya
Turistik yerler ile ilgili olarak bölgenin kısa tarihi	x	x	x	x	x	x	x	-	x	x	x
Bölgenin coğrafi tanımı, coğrafi gelişmeye uygun alanların belirlenmesi	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Nehirlerin, göllerin ve kıyı alanlarının yapısı	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Doğal afetlere veya kıyı erozyonu gibi diğer sorunlara karşı hassaslıklar	-	-	-	-	-	x	-	-	x	x	x
İklimsel olarak, turizm gelişimi ve faaliyetleri için uygun alanların belirlenmesi ile iklim modelleri	-	-	-	x	x	x	-	x	x	x	x
Yüksek rüzgârlara, yağışlara ve taşkınlara karşı her türlü duyarlılık	-	-	-	-	-	x	-	-	x	x	x
Turizmin geliştirilmemesi gereken ya da geliştirilemeyen alanların belirlenmesi doğal kaynak alanları,	-	x	x	-	-	x	x	-	x	x	x

Mevcut arazi kullanımı ve arazi kullanım Şekilleri	-	-	x	x	-	x	x	x	x	x	x
Potansiyel turizm alanlarının evre kalitesi	-	-	-	x	-	-	-	-	x	x	x
Mevcut kalkınma planları ve Şu anda turizm uygulamalarına etkisi	-	x	-	x	-	-	x	-	x	x	x
Nüfus sayı ve dağılımı, göç durumu	x	x	x	x	x	x	-	-	x	x	x
Mevcut tüm sektörlerin büyüme modelleri ve büyüme eğilimleri	-	-	-	-	-	-	-	-	x	x	x
Kişi başına düşen gelir, istihdam / işsizlik modelleri ve diğer ekonomik özellikler	-	x	x	x	x	-	x	x	x	x	x
Ekonomik olarak depresif alanlar ve özel problemlerin belirlenmesi	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kültürel gelenek örüntüleri, dinî ve sosyal değerler ve diğer ilgili özellikler ve gelişimin kültürel gelenekler üzerindeki etkileri	x	x	-	x	x	x	-	x	-	-	-
Destinasyonun mevsimsellik durumu	-	-	x	x	-	x	x	x	x	x	x

TMP'lerde genel olarak ilk etapta turizm geliştirme hedefleri temel olarak ekonomik, çevresel, sosyokültürel ve diğer olmak üzere dört ayrı başlık altında ele alınmaktadır. Türkiye'deki TMP'ler karşılaştırıldığında; Adana ve Sivas illeri dışındaki il ve bölgesel TMP'lerde tüm bu gruplara yönelik birtakım hedefler yer alırken, Sivas ili TMP'sinde diğer TMP'lerden farklı olarak ekonomik ve çevresel hedefler ve Adana ili TMP'sinde ise sadece ekonomik hedefler ön plana çıkartılmıştır.

Tablo-5'de TMP'lerin genel arka plan analizine yönelik karşılaştırmalı bulgulara yer verilmektedir. Buna göre, TMP'lerin genelinde tarihî, coğrafî, iklimsel ve demografik özelliklerin belirlenmesi çalışmalarını gerçekleştirmelerine rağmen, doğâl afetlere veya kıyı erozyonu gibi diğer sorunlara karşı hassaslıklar, yüksek rüzgârlara, yağışlara ve taşkınlara karşı her türlü duyarlılık ve ekonomik olarak depresif alanlar ve özel problemlerin belirlenmesi gibi sorunlara ilişkin çalışmaların eksikliği göze çarpmaktadır. Turizm talebinin esnekliği göz önüne alındığında doğâl sebeplere dayalı da olsa gerçekleşecek felaketlerde turistlerin zarar görmesi bölgenin pazarlanmasında olumsuz etkiler yaratacaktır. Bu yüzden bu tür sorunların gerçekleşebileceği bölgelerin belirlenerek yapılaşmanın buna uygun planlanması önem arz etmektedir. Ayrıca evre kalitesine ilişkin bilgiler sadece dört master planda verilmiş olup bölgedeki diğer sektörlerin analizleri sadece üç master planda yer almaktadır. Günümüz dünyası insanların hassasiyetlerinin farklılaştığı bir duruma gelmiştir. Özellikle evre konusunda insanların büyük bir kısmı daha hassastır. evre kalitesi destinasyonların pazarlanmasında en önde gelen konulardan bir olmuştur. Bununla birlikte sağlıklı yaşam ve sağlığı koruma gibi kavramlarda insanlar açısından değerli görülen

konulardır. Sağlıklı yaşamın ve sağlığı korumanın temel unsurlarından biri de yaşanılan çevrenin kalitesidir bu yüzden bu konulara master planlarda yer verilmesi ve gerekli tedbirlere ilişkin öneriler geliştirilmesi gereklidir. Bir diğer konu ise diğer sektörlerle ilişkin analizlerin eksikliğidir. Oysaki çarpan etkisi yüksek olan turizmin geliştirilmesi diğer birçok sektörü de etkileyerek bölgenin beklenen daha fazla göç almasına ve buna bağlı sorunlara yol açabilecektir. Bu yüzden diğer sektörlerin mevcut durumunun analiz edilerek turizmden etkilenecek sektörlerin belirlenmesi ve planlamaya dâhil edilmesi gereklidir.

TMP'lerin altyapı analizi ve yer verilen önerilere yönelik karşılaştırılmasına ilişkin bulgular Tablo-6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Master Planlarında Altyapı Analizi ve Önerileri

	Adana	Bayburt	Eskişehir	Mersin	Sivas	Zonguldak	D. Karadeniz	GAP	Güney Ege	KOP	Trakya
Havayolu, kara ve su taşımacılığı yoluyla ülke veya bölgeye erişimin analizi	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Turistik tesislerin kapasiteleri ve aktiviteleri	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Turistik tesislerin yüksek ve düşük sezon doluluk oranları	-	-	x	x	-	-	-	x	x	x	x
Turistik tesislerin hizmetleri	-	-	x	x	-	x	x	x	x	x	x
Mevcut turizm alanlarının su kaynağı, elektrik, kanalizasyon ve katı atık imha ve telekomünikasyon altyapısının analizi	-	x	-	x	-	x	x	-	x	x	x
Potansiyel turizm alanlarının su kaynağı, elektrik, kanalizasyon ve katı atık imha ve telekomünikasyon altyapısının analizi	-	x	-	x	-	x	-	-	-	-	x
Altyapı iyileştirmeleri için önceden onaylanmış planlar ve programların incelenmesi	-	-	x	x	-	-	x	-	x	x	x
Sağlık ve güvenlik ile ilgili diğer tesisler ve hizmetler	-	x	-	-	-	x	-	-	x	x	x
Turizmde çalışanların barınma imkânlarının durumu	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-

Turizmi geliştirmek için belirli altyapı kısıtlamalarının belirlenmesi ve turizm gelişimi için altyapı için gerekli iyileştirmelerin yapılması için öneriler	x	x	x	x	-	x	x	x	x	x	x
--	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Bu bölümde turizm ürünlerin oluşturulmasında öne çıkan altyapı unsurlarının değerlendirilmesine ve turistik hizmet sunan işletmelerin mevcut durumlarına ilişkin çalışmaların varlığı incelenmiştir. Tablo-6'da en dikkat çeken konulardan biri Tablo-4'de de ihmal edilen çalışanların barınma durumlarına ilişkin incelemenin mevcut durumun ele alındığı bu bölümde de ihmal edildiğidir. Oysaki turizm insan emeğine dayalı ve çalışanla hizmet alan kişilerin yoğun etkileşim hâlinde olduğu bir sektördür. Dolayısı ile çalışan memnuniyeti, müşteri memnuniyeti ile ilişkilidir. Çalışanların memnuniyetinde önemli bir yer tuttuğu düşünülen barınma, güvenlik, sosyalleşme gibi unsurların bu tür planlarda daha çok yer bulması gerekir.

Master planların incelenmesinde bir diğer husus ise turistik çekicilikler, tesis ve hizmetler ve turizmin kasamı olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda konu ile ilgili bulgular Tablo-7'de yer almaktadır.

Tablo 7. Master Planlarında Turistik Çekicilikler, Tesis ve Hizmetler, Turizmin Kapsamı

	Adana	Bayburt	Eskişehir	Mersin	Sivas	Zonguldak	D. Karadeniz	GAP	Güney Ege	KOP	Trakya
Mevcut ve potansiyel doğal, kültürel ve özel ilgi çekici mekânların tespit edilmesi /envanteri	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Turistik çekicilikler ve aktiviteler											
Soyut ilgi çekici kültürel unsurların tespit edilmesi	-	x	x	x	-	x	x	-	x	x	x
Turistik yerlerin değerlendirilmesi, birincil ve ikincil ilgi çekici yerlerin belirlenmesi	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Mevcut konumlardaki aşırı ya da yanlış kullanım gibi belirli problemlerin belirlenmesi	-	x	-	x	-	-	-	-	x	x	x
Bu çekicilikler ile ilgili iyileştirme ve koruma önerileri	-	x	x	x	-	-	x	x	x	x	x

Turizm Master Planlarının Karşılaştırılması: Türkiye Örneği

Turistik tesis, hizmetler ve iyileştirmeler	Turistlerin bölgeye gelmesini etkileyecek olumlu ve olumsuz koşulların değerlendirilmesi	-	x	x	x	-	x	-	x	x	x	x	
	Mevcut ve planlanmış konaklama yerlerinin sayı, tip, yer ve kalite seviyesine göre araştırılması.	x	-	x	x	x	x	-	-	x	x	x	
	Tur ve seyahat işlemleri, restoranlar, bankacılık telekomünikasyon el sanatları, alışveriş, sağlık ve posta hizmetleri, kamu güvenliği ve turistik bilgi hizmetleri dâhil olmak üzere mevcut ve planlanmış diğer turistik tesislerin araştırması	-	-	x	x	-	x	-	-	x	x	x	x
	Mevcut ve potansiyel tesis ve hizmetler için iyileştirme önerileri ve örnekler	-	x	x	x	-	-	-	-	x	x	x	x
Turizmin kapsam ve türleri ile ilgili tavsiyeler	Çevresel, sosyokültürel, altyapı ve turizm tatmini dikkate alınarak çeşitli potansiyel turizm alanlarının ve tüm ülke ya da bölgenin turizm taşıma kapasitelerinin belirlenmesi tavsiyeleri	-	x	-	x	-	x	x	-	-	x	x	
	Turistik mekanların envanter ve değerlendirmelerine dayanan, kapasite ve piyasa analizleri ile diğer değerlendirmelere dayalı olarak en uygun turizm biçimlerinin konum olarak belirlenmesi tavsiyeleri	x	-	x	x	-	x	x	x	x	x	x	
	Turizm kapasitesine ve pazar analizine, turistik mekânların ve diğer hususların önemine bağlı olarak turizmin en uygun miktarının (turizm türüne göre) belirlenmesi.	-	-	x	x	-	x	x	-	x	x	x	x

Tablo-7’de TMP’lerde ilgili il ve bölgelere ilişkin turistik çekicilikler ve aktiviteler, turistik tesis, hizmetler ve iyileştirmeler ile turizmin kapsamı ve türleri ile ilgili tavsiyelere yönelik

karşılaştırmalı bulgulara yer verilmektedir. Buna göre, turistik çekicilikler ve aktiviteler boyutunda yer alan somut çekiciliklerin envanter çalışmaları tüm master planlarda yer almasına rağmen soyut çekiciliklerin tespiti üç master planda yapılmamıştır. Çekiciliklerin aşırı ve yanlış kullanımına ilişkin sorunlar incelenen master planlardan beş tanesinde ele alınmış diğerlerinde ise incelenmemiştir. Sürdürülebilir bir turizmin sağlanması pek çok unsurun yanında turistik ürün olarak var olan turistik çekiciliklere ait özelliklerinin korunarak kullanılmasına da bağlıdır. Bu açıdan söz konusu çekiciliklerin şu andaki kullanım durumlarının düzeyi ve bu kullanım düzeyinden ne derece etkilendiklerinin tespit edilmesi önemli görülmektedir, dolayısıyla master planlarda bu konuların üzerinde önemle durulması gereklidir. Turistik tesis, hizmetler ve iyileştirmeler boyutunda mevcut konaklama tesislerine ilişkin nitel ve nicel değerlendirmelere üç master planda yer verilmezken, diğer turizm ile ilişkili hizmet sunan işletmelerin mevcut ve planlanmış durumlarına ilişkin çalışmalar altı planda yer almaktadır. Mevcut ve potansiyel tesis ve hizmetler için iyileştirme önerileri ve örnekler altı master planda yer alırken beş tanesinde bu konuya değinilmediği görülmektedir. Master planlardan bir tanesinde mevcut duruma ilişkin analizler yer almazken öneriler getirilmiştir. Bir tanesinde ise mevcut durum ifade edilmesine rağmen herhangi bir öneri getirilmemiştir. Bu durum gerçekleştirilen master plan çalışmalarının planlanmasında başta bazı eksikliklerin olduğu yönünde bir kanaat oluşturmaktadır. Turizmin kapsam ve türleri ile ilgili tavsiyeler boyutunda ise taşıma kapasitesine ilişkin olarak altı master planda öneri ve tavsiye niteliğinde ifadeler olmasına rağmen diğerlerinde bu konu ele alınmamıştır. Tablo 4'te taşıma kapasitesi çalışmalarının daha düşük düzeyde gerçekleştiği master planların öneriler kapsamında çok fazla yer almadığı görülmektedir. Ancak Zonguldak ili master planında taşıma kapasitesine ilişkin çalışmalar kısıtlı olmasına rağmen önerilere yer verilmiştir. Uygun turizm türlerine ve konumlarına ilişkin tavsiyeler sadece iki master planda yer almamaktadır. Türleere göre turizm uygulama miktarlarına ilişkin tavsiyeler ise dört master planda bulunmamaktadır.

TMP'lerin hazırlanmasında göz önünde bulundurulması gereken diğer bir husus ise ulusal ve uluslararası turizm piyasasına ait trendler ve eğilimler, potansiyel rakiplerin durumu gibi hususların açık bir biçimde ortaya konulduğu analizlerin gerçekleştirilmesi ve master planlara dâhil edilmesidir. Bu bağlamda master planlarda piyasa analizleri ve projeksiyonları ile ilgili bulgulara Tablo-8'de yer verilmektedir.

Tablo 8. Master Planlarında Piyasa Analizleri ve Projeksiyonları

	Adana	Bayburt	Eskişehir	Mersin	Sivas	Zonguldak	D. Karadeniz	GAP	Güney Ege	KOP	Trakya
Küresel, ülke içi ve bölgesel turizm kalıplarının ve eğilimlerinin analizi	-	-		x	-	-	-	-	x	x	x
Uluslararası ve yerli turistler belirli özellikleri dâhil olmak üzere, planlanan ülke veya bölgedeki turist varış şekilleri ve eğilimlerinin analizi	-	-	x	x	-	-	-	x	x	x	x

Mevcut veya potansiyel rakip turistik destinasyonların etkisinin değerlendirilmesi	-	-	x	-	-	x	-	x	x	x
Gelecekteki turistlerin geliş türleri ve kapsamı ve birincil ve ikincil piyasaların belirlenmesi konusunda önemli etki faktörlerinin belirlenmesi.	-	-	x	x	-	-	-	x	x	x
Pazar hedeflerinin oluşturulması (İlgili özelliklere göre)	-	-	x	x	-	-	-	x	x	x
Yerel halkın turistik yer, tesis ve hizmetleri kullanma durumu	-	-	x	x	-	-	-	x	x	x
Pazar hedeflerine göre gerekli olan sayının, tipinin ve kalitesinin, diğer turistik tesislerin ve hizmetlerin ve altyapının projeksiyonu	-	-	-	x	-	-	-	x	x	x

Tablo-8’de yer alan bulgulara göre, Adana, Bayburt, Sivas ve Zonguldak illeri master planlarında bu konuda hiçbir çalışma yapılmadığı, Doğu Karadeniz bölge planında sadece uluslararası ve yerli turistlerin belirli özellikleri dâhil olmak üzere, planlanan ülke veya bölgedeki turist varış şekilleri ve eğilimlerinin analizi ile ilgili çalışmanın turist varış şekillerine ilişkin olduğu, GAP master planında ise yine varış şekillerine ilişkin yetersiz bir çalışma ile pazar hedeflerine ilişkin bir çalışmanın var olduğu görülmektedir. Bunun muhtemel nedeni master planların hazırlanması aşamasında ekip içerisinde konu ile ilgili gerçek uzman kişilerin yer almaması olabilir. Özellikle master planların hazırlanması aşamasında, yüklenicilerin bölgedeki yükseköğretim kurumlarından akademisyen desteğinin yanı sıra konu ile ilgili sahada uzman olarak görev yapan kişilerden destek almalarının gerektiği düşünülmektedir. Turizmdeki küresel güncel eğilimler, mevcut ve olası rakiplerin etkisi, piyasalardaki etki faktörleri gibi konular uzman olmayan kişilerin kısıtlı sürede inceleyip değerlendirebileceği konular değildir. Bu yüzden bu konular anlaşılmadan bir projeksiyon oluşturmak mümkün değildir.

TMP’lerde yer verilen turizm geliştirme politikaları ve yapı planına ilişkin genel, ekonomik, sosyokültürel, kurumsal ile pazarlama ve tanıtıma yönelik düşünceler ve öneriler karşılaştırmalı olarak Tablo-9’da ele alınmıştır.

Tablo 9. Master Planlarında Önerilen Turizm Geliştirme Politikaları ve Yapı Planı

	Adana	Bayburt	Eskişehir	Mersin	Sivas	Zonguldak	D. Karadeniz	GAP	Güney Ege	KOP	Trakya
Genel Ekonomik, çevresel ve sosyokültürel faktörleri içeren politika önerileri	x	-	-	-	-	-	x	-	x	x	x

	Turistik cazibe merkezlerinin, belirlenen turizm geliştirme bölgelerinin veya alanlarının (turizm bölgeleri) ve ulaşım bağlantılarının türü ve yeri dâhil önerilen yapı planı	-	-	-	x	-	-	x	-	x	x	x
	Zaman dönemlerine göre önerilen gelişim aşamaları	-	-	-	-	x	x	-	-	x	x	x
	Önerilen turistik gezi rotalarını veya dönemlerini gösteren tur modelleri ve programları	x	x	-	x	-	x	-	-	x	x	x
	Mevcut ve öngörülen turizm harcamalarının miktar ve türüne göre belirlenmesi	-	-	x	x	-	-	-	x	x	x	x
	Turizmin mevcut ve öngörülen ekonomik etkisinin, GSMH veya GSYİH'ya (veya bölgesel ekonomiye katkısı) katkısı	x	x	-	-	x	-	-	-	x	-	-
	Brüt ve net döviz kazançları	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-
Ekonomik	Ulusal veya bölgesel ekonomik sızıntıların kapsamı ve türleri, üretilen gelir standart ölçümleri ile hesaplanması	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-
	Çarpan etkisi, doğrudan, dolaylı ve teşvik edilen istihdam ve devlet gelirlerine katkısı	-	x	-	x	-	-	-	-	-	-	-
	Bölgesel ve ulusal düzeydeki turizmin ekonomik yararlarını arttırmanın yolları hakkında öneriler	x	x	x	x	-	-	-	x	x	x	x
Sosyokültürel	Turizmden kaynaklanan mevcut ve potansiyel olumlu ve olumsuz sosyokültürel etkilerin değerlendirilmesi	-	-	-	x	-	-	x	x	x	x	x

	Olumsuz etkileri azaltmak ve olumlu olanları güçlendirmek için yollar hakkında öneriler	-	x	-	x	-	x	x	x	x	x	x
	Yerel düzeyde turizmin her alanında toplum katılımını sağlama yolları hakkında öneriler	-	-	-	x	-	x	x	x	x	x	x
	Turistleri bölge çevre ve kültür hakkında bilgilendirme önerileri	-	-	x	-	-	-	-	-	x	x	x
	Yerel halkı turizm ve turistler hakkında bilinçlendirme önerileri	-	x	-	x	-	x	-	-	x	x	x
Kurumsal	Turizm için mevcut kamusal ve özel örgütsel yapıların gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi, kamu kurumları ve özel sektörler arasında turizme yakın bir şekilde nasıl koordine edileceği de dâhil olmak üzere, turizmin etkin yönetimi için gerekli değişiklikler veya yeni yapılar hakkında tavsiyeler	x	x	-	x	-	x	-	-	x	x	x
	Mevcut mevzuatın ve turizm ile ilgili düzenlemelerin gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi, değişiklikler veya yeni düzenlemeler ile ilgili öneriler	-	x	-	x	-	-	-	-	x	x	x
	Gelişim teşvikleri de dâhil olmak üzere ihtiyaç duyulduğunda daha fazla mali kaynak sağlamanın yolları hakkında tavsiyelerde bulunan turizm yatırımları için mevcut olan mali sermaye kaynaklarının gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi	-	x	x	x	-	-	x	-	x	x	x

Pazarlama	Kamu ve özel sektörde gerekli insan gücünü sağlamak için gerekli eğitim ve öğretim programlarına ilişkin önerileri ile turizm için insan gücü planlama analizi	x	-	x	x	-	-	-	-	x	x	x
	Mevcut seyahat kolaylaştırma prosedürlerinin değerlendirilmesi, gerekli iyileştirmeler için öneriler	x	x	x	x	-	x	-	-	x	x	x
	Pazarlama hedeflerinin ve stratejisinin belirlenmesi	x	x	-	x	x	x	-	-	x	x	x
	Maliyet tahminleri ve muhtemel finansman kaynakları ile önerilen özel tanıtım programı	-	-	-	x	x	-	-	-	-	-	x
	Tanıtımda kamu ve özel sektörlerin ortak ve ortak rolleri hakkında öneriler	-	-	x	x	-	x	x	-	x	x	x
	Yurt dışı tanıtım temsilciliği ile ilgili öneriler	-	-	x	-	-	-	-	-	x	-	x

Tablo-9'a göre, genel, ekonomik, sosyokültürel, kurumsal ve pazarlamaya ilişkin öneriler boyutlarında incelenen master planlarda özellikle ekonomik öneriler boyutunda ciddi eksikliklerin yer aldığı görülmektedir. Turizm çok boyutlu yapıya sahip bir olgu olarak, özellikle planlamalarda her boyutuyla ve her boyutuna gerekli önem verilerek ele alınmalıdır. Bu yüzden turizm planlamaları kısa sürede ve kısıtlı bütçelerle bir an önce yapıp bitirilmesi gereken prosedürler gibi görülmemeli, herkes yapmış biz de yapalım mantığı ile hareket edilerek yapılmamalıdır. Master planların en baştan planlamaları, maliyet, zaman, ekip gibi konulara dikkat edilerek yapılmalıdır.

TMP'lerde yer verilen plan ve stratejilerin nasıl uygulanacağı ve ne şekilde izlenebileceğine yönelik karşılaştırılmalı bulgulara ilişkin detaylara Tablo-10'da yer verilmektedir.

Tablo 10. Master Planlarında Uygulamanın Planlanması ve İzlenmesi

	Adana	Bayburt	Eskişehir	Mersin	Sivas	Zonguldak	D. Karadeniz	GAP	Güney Ege	KOP	Trakya
Maliyet tahminleri ve sorumlu tarafların belirlenmesi ile birlikte önerilen kalkınma veya eylem programı	-	-	x	x	x	x	-	-	x	x	x

Hükûmet ve diğer kurumların ve özel sektörün ilgili rolleri de dâhil olmak üzere uygulama prosedürlerinin belirlenmesi	x	-	-	x	x	x	-	-	x	x	x
Turistik tesis geliştirme ve tasarım standartlarının belirlenmesi ve bunların nasıl uygulanacağı	-	-	-	x	-	x	-	-	x	x	x
İmar ve diğer arazi kullanım düzenlemelerinin özellikleri	-	x	-	x	-	x	x	x	x	x	x
Plana göre geliştirmeyi teşvik etmek için teşvik veya engelleyici kullanılması önerileri	-	-	-	x	-	x	-	-	x	x	x
Mevcut bir sistemi geliştirmek için öneriler	x	x	x	x	x	x	-	x	x	x	x
Geliştirme projeleri de dâhil olmak üzere, geliştirme sürecinin ilk aşaması için ayrıntılı alan planlarının ve proje fizibilite çalışmalarının hazırlanması	-	-	-	x	x	x	-	-	x	x	x
Proje geliştirme için muhtemel finansman kaynaklarının belirlenmesi	-	-	x	x	x	-	-	-	x	x	x
Plan uygulamasının ve genel olarak turizmin ilerlemesinin izlenmesi için teknik ve prosedürlerin belirlenmesi	-	-	-	x	x	-	-	-	x	x	x

Buna göre, master planların neredeyse hepsinde “*imar ve diğer arazi kullanım düzenlemelerinin özellikleri ve mevcut bir sistemi geliştirmek için öneriler*” düzeyinde, çalışmaların yapılmış olduğu görülmektedir. Ancak “*maliyet tahminleri ve sorumlu tarafların belirlenmesi ile birlikte önerilen kalkınma veya eylem programı*” gibi önemli bir konu dört master planda ihmal edilmiştir. Yine tesis tasarım ve bunların uygulanmasına ilişkin düzeyde de altı master planda herhangi bir öneri ya da yoruma rastlanılmamıştır. Hâlbuki yörenin doğal yapısı ile uyumlu ve bölgenin kendine özgü mimari özelliklerini yansıtacak standartların belirlenmesi ve bu standartların nasıl uygulanacağı bölgede turizmin gelişmesi ve pazarlamasında büyük önem taşımaktadır. “*Plana göre geliştirmeyi teşvik etmek için teşvik veya engelleyici kullanılması önerileri*” düzeyinde altı master planda herhangi bir öneri yer almamaktadır. Aslında master planda belirtilen konuların uygulanması ve kısıtlanması, düzenlenmesi veya engellenmesi gereken durumların uygulanabilirliği için getirilebilecek teşvikler ya da cezalara ilişkin önerilere master planlarda yer verilmesi önemlidir.

Master planın uygulanmasına ilişkin ifadelerin yer aldığı son üç maddede fizibilite çalışmaları, finans kaynakları ve turizmin ilerlemesinin izlenmesi için teknik ve prosedürlerin belirlenmesi ile ilgili konular ele alınmaktadır. Bu konulara ilişkin bilgilere master planların yarısında yer verilmediği görülmektedir. Master planlar sadece kâğıt üzerinde kalmaması

gereken, bölgeye özgü turizmin gelişmesini sağlayacak uygulamaya yönelik metinlerdir. Tablo-10'da yer alan konuların bütünü master planın uygulanması ile doğrudan ilişkili konular olarak yapılan her master planda bulunması gereken hususlardır. Bazılarının hiç ele alınmaması turizmin gelişiminde istenilen ve hedeflenen noktayı yakalama hususunda master planların yetersiz kalmasına neden olacaktır. Bazı konuların dikkate alınmaması, eksik veya yanlış verilerin ve buna bağlı önerilerin bulunmasının ise faydadan çok zarara neden olabileceği unutulmamalıdır.

Tartışma, Sonuç ve neriler

Turizmin geliştirilmesine yönelik, yöreye ait sosyal, kültürel, çevresel değerlerle birlikte, doğal kaynakların, alt ve üst yapı olanaklarının, geliştirilmesi öngörülen bölgelerde önceden planlama dâhilinde incelenmesi ve sürdürülebilir bir gelişimin sergilenebilmesi açısından stratejiler geliştirilerek planlama yapılacak bölgede sonradan meydana gelebilecek sorunları en aza indirmeyi hedefleyen TPM'ler, titizlikle hazırlanması gereken stratejik kılavuzlardır. Bu bağlamda çalışmada Türkiye'de il ve bölge bazında hazırlanan TPM'ler incelemeye tabi tutulmuştur. İl Kültür ve Turizm Müdürlüklerinden telefon, faks ve elektronik posta yoluyla talep edilen ve ulaşılabilen altı il (Adana, Bayburt, Eskişehir, Sivas, Mersin, Zonguldak) ve beş bölgesel (Doğu Karadeniz, GAP, Güney Ege, Kop, Trakya) toplam 11 TPM'nin önceden belirlenen kriterler doğrultusunda içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Inskeep (1994) tarafından "Ulusal ve Bölgesel Turizm Planlaması: Metodolojiler ve rnek Olaylar" kitabı, turizm master planlarının içeriklerinin karşılaştırılması için referans alınarak, kitaba ait bilgiler ve kriterler doğrultusunda araştırmacılar tarafından hazırlanan ölçütlere göre söz konusu il ve bölgesel TPM'leri analiz edilmiştir. Araştırmacılar, planlamada kullanılan çekirdek ekip, görevli diğer ekip yeleri, turizm geliştirme hedefleri, genel arka plan analizi, altyapı analizi ve nerileri, turistik ekicilikler ve aktiviteler, turistik tesis, hizmetler ve iyileştirmeler, turizmin kapsam ve türleri ile ilgili tavsiyeler, destinasyonun taşıma kapasitesi ile ilgili analizler, piyasa analizi ve projeksiyonları, önerilen turizm geliştirme politikası ve yapı planı, ekonomik analizler ve öneriler, çevresel düşünceler ve öneriler, kurumsal düşünce ve öneriler, pazarlama ve tanıtım nerileri, uygulamanın planlanması ve izlenmesi ve raporlar adlı 17 başlıkta toplanan kriterler doğrultusunda TPM'lerin analizini gerçekleştirmişlerdir.

TPM'lerin hazırlanmasına yönelik temel bulgular incelendiğinde, TPM'lerin hazırlanması sırasında çekirdek ve destek ekip olarak adlandırılan uzman kişilerin temel becerilerine göre bu ekipler içerisinde yer aldığını gösteren bir sınıflandırmaya gidilmediği gözlemlenmiştir. Trakya ve Eskişehir TPM'lerinde çekirdek ekibin varlığı söz konusu iken Sivas ili TPM'sinde yalnızca turizm geliştirme planlayıcısının var olduğu, diğer illerin TPM'lerinde ise uzmanlara veya ekiplere dair herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Bu bağlamda belirlenen kriterler doğrultusunda Türkiye'de hazırlanan master planlarda, planlama ekiplerinin oluşturulmasında herhangi bir ölçüt belirlenmediği düşünülmektedir. Master planlarında taşıma kapasitesiyle ilgili belirlenen kriterler aracılığıyla analiz edilen veriler doğrultusunda, taşıma kapasitesi ile ilgili boyutlardan fiziksel boyut sadece kara, deniz, yaban hayatı ve doğal bitki örtüsü düzeyinde ele alınmış olduğu, diğer düzeylerin master planların sadece bir tanesi (Güney Ege) dışında diğer TPM'lerde yer almadığını grlmektedir.

Ekonomik boyutun alt düzeylerine bakıldığında il bazında gerçekleştirilen master planlarda ekonomik düzeyin yalnızca yerel halka uygun turizm istihdam düzeyi boyutunda Mersin iline

ait master planda ele alındığı diğer illerde ise dikkate alınmadığı, bölge düzeyinde ise TPM'lerin büyük çoğunluğunda bu hususun ele alındığı gözlemlenmektedir. Taşıma kapasitelerine ait bir alt boyut olan sosyokültürel boyutun verileri incelendiğinde, il ve bölgesel bazda hazırlanmış olan master planların büyük çoğunluğunda sosyokültürel boyutun ele alındığı bulgulanmıştır. Taşıma kapasitesi analizi çerçevesinde ele alınan bir diğer boyut olan altyapı boyutuna ilişkin bulgular incelendiğinde ise, turizm hizmeti ilgili düzeylerin planlarda dikkate alındığı, ancak sağlık, güvenlik ile ilgili diğer tesisler ve turizm çalışanlarının barınma ihtiyacına yönelik yeterli hizmetin sağlanabilirliği ile ilgili TPM'lerin büyük bir çoğunluğunun bu durumu dikkate almadığı tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında ele alınan diğer bir boyut olan turizm imajı ve turizm ürünü boyutunun alt faktörleri değerlendirme altına alındığında, özellikle fiziksel boyutu oluşturan *“Turistik yerler de dâhil olmak üzere destinasyonda gereksiz tıkanıklığın olmaması”* ifadesi ile ilgili analize tabi tutulan TMP'nin hiçbirinin konu ile ilgili çalışmalara yer vermediği gözlemlenmiştir. *“Mimari tasarım niteliği ve ekolojik sistemlerin bakımı ve doğal özellikler”* ile ilgili kriter ise TMP'lerin büyük çoğunluğunda kapsam dâhiline alındığı belirlenmiştir. Turizm imajı ve turizm ürünü alt boyutlarından ekonomik boyutun yine çalışmaların büyük çoğunluğunda göz ardı edildiği bulgulanmıştır.

Araştırma kapsamında ayrıca incelenen TMP'lerin genel arka plan analizleri sonucunda, TMP'lerin genelinde tarihî, coğrafi, iklimsel ve demografik özelliklerin belirlenmesi ile ilgili çalışmaların gerçekleştirildiği ancak, *“doğal afetlere veya kıyı erozyonu gibi diğer sorunlara karşı hassaslıklar, yüksek rüzgârlara, yağışlara ve taşkınlara karşı her türlü duyarlılık ve ekonomik olarak depresif alanlar ve özel problemlerin belirlenmesi”* gibi sorunlara ilişkin çalışmaların eksikliği dikkat çekicidir.

TPM'lerin altyapı analizleri ve öneriler başlığında ele alınan kriterler aracılığıyla yapılan incelemeler sonucunda, genel olarak TMP'lerin bu hususu kapsadıkları ancak çalışanların barınma imkânlarına dair bulgulara rastlanmadığı gözlemlenmiştir. Yine, TMP'lerde turistik çekicilikler, tesis ve hizmetler ve turizmin kapsamı ile ilgili yapılan analizler sonucunda özellikle destinasyonlarda aşırı veya yanlış kullanım gibi unsurların belirlenmesi kriterinin ele alınıp incelenen TMP'lerin yalnızca beş tanesinde ele alındığı, geri kalan TMP'lerde bu hususun göz ardı edildiği gözlemlenmiştir.

TPM'lerin inceleme kriterlerinden bir diğeri olan piyasa analizleri ve projeksiyonlar boyutunda ise özellikle *“küresel, ülke içi ve bölgesel turizm kalıplarının ve eğilimlerinin analizi”* kriterinin yalnızca dört master planında ele alınıp incelendiği; diğer TMP'lerde ise bu boyuta ilişkin bulguya rastlanmadığı ortaya çıkarılmıştır. TMP'lerin turizm geliştirme politikaları ve yapı planı boyutuna dair analizler sonucunda özellikle genel, ekonomik, sosyokültürel, kurumsal ve pazarlamaya ilişkin öneriler boyutları ile ekonomik öneriler boyutunda ciddi eksikliklerin yer aldığı bulgulanmıştır. TMP'lerin uygulamanın planlanması ve izlenmesi faktörü çerçevesinde belirlenen *“plan uygulamasının ve genel olarak turizmin izlenmesi için teknik ve prosedürlerin belirlenmesi”* kriteri kapsamında yalnızca beş TPM'nin bu kriterine uygun projeksiyonlar geliştirdiği, diğer TMP'lerde ise bu konuda herhangi bir çalışmanın varlığına dair bulguya rastlanmamıştır.

Destinasyonların planlanması özellikle sürdürülebilir bir destinasyon gelişimi için değerli ve gereklidir. Bu bağlamda yapılan çalışmada planlama aşamasını oluşturan Turizm Master Planlarının daha özenle hazırlanması, planlama dâhilinde geliştirilmesi öngörülen

destinasyonun doğal ve kültürel değerlerinin gelecek kuşaklara aktarılabilmesi açısından önemlidir. Ancak yapılan çalışma sonucunda Türkiye’de hazırlanan TMP’lerin büyük çoğunluğunda bahsi geçen hususlarda eksikliklerin ve yanlışlıkların varlığı söz konusudur. Bu bağlamda öncelikli olarak TMP’lerin özellikle alan uzmanlığına sahip, konuya hâkim kişilerce yönetilmesi, master planların hazırlık aşamasında uzman ekiplerin kurulması gereklidir. Yine, ulusal bazda hazırlanan master planlarının uluslararası kriter ve standartlara uygun bir biçimde hazırlanması ve bu bağlamda detaylı bir alan araştırmasının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla master planların hazırlık aşamasında planlama yapılacak destinasyonun genel karakteristik özelliklerine hâkim alan uzmanlığına vâkıf turizm akademisyenlerinden de danışmanlık talebinde bulunmaları ve bilimsel çalışmaların öngörülerinin de TMP’lere yansıtılması gerekmektedir. TMP’lerde yer verilmesi gereken geliştirilmesi planlanan destinasyonların taşıma kapasitesi ile ilgili olan boyutunda yer alan kabul edilebilir hava, su ve ses kirliliği seviyelerinin hesaplanması ve bu hesaplamalarının daha önceden planlama çerçevesine dâhil edilmesi gerekmektedir. ngrlen planlamanın ekolojik sistem açısından hasara yol açabilme ihtimali ve kabul edilebilir görsel etki ve tıkanıklık düzeyleri ile ilgili bilgilere TMP’lerde yer verilmesi gerekmektedir. Turizm imajı ve turizm ürünü ile ilgili boyutta yer alan turistik yerleri de kapsayan destinasyonda gereksiz tıkanıklığın olmaması açısından planlamaya gidilmesi ve bu duruma yönelik yapılacak çalışmalara TMP’lerde yer verilmesi gerekmektedir. Master planların genel arka plan analizlerinde yer alan ekonomik açıdan depresif alanlar ve yöreye özgü problemlerin daha önceden belirlenmesi ve planlama kapsamında yer alması gerekmektedir. Bu bağlamda TMP’leri hazırlayan uzman ekibin bu doğrultuda çalışmalar yürütmesi ve bu çalışmalara hazırlanan plan içerisinde yer vermesi gerekmektedir. Bahsi geçen bu hususların yanı sıra geliştirilmesi öngörülen destinasyonda turizm çalışanlarının barınma olanaklarının planlamaya dâhil edilmesi son derece önemli ve gereklidir. Master planlarında önerilen turizm geliştirme politikaları ve yapı planı ile ilgili boyutta yer alan geliştirilmesi öngörülen yöreye ait brüt ve net döviz kazançları ve ulusal ve bölgesel ekonomik sızıntıların kapsam ve türleri ile gelir standart ölçümleri ile hesaplanması kısmında oluşabilecek eksiklerin destinasyonun ekonomik hedeflerinin net olarak ngrlememesine neden olabileceği düşüncesiyle dikkatli bir biçimde hesaplanarak planlamaya dâhil edilmesi gerekmektedir.

Son olarak, turizmin yalnızca ekonomik boyutuna odaklanan, aynı zamanda doğal, kültürel, politik, çevresel etkilerinin yok sayıldığı bir planlama projeksiyonunun benimsenmesi ülkenin gelecek dönemlerde bahsi geçen boyutlarda ortaya çıkabilecek problemlerin çözümsüz bir hâle alması anlamına gelmektedir. Hâlihazırda planlama ön hazırlık anlamı taşımaktadır ve geleceğe dönük problemlerin göz ardı edilerek yapılan planlamanın faydalı bir girişim olmayacağı açıktır.

Kaynakça

- Alipour, H. and Kilic, H. (2005). An institutional appraisal of tourism development and planning: The case of the Turkish Republic of North Cyprus (trnc). *Tourism Management*, 26(1), 79-94.
- Baud-Bovy, M. (1982). New concepts in planning for tourism and recreation. *Tourism Management*, 3(4), 308-313.
- Besculides, A., Lee, M. E., & McCormick, P. J. (2002). Residents’ Perceptions of the Cultural Benefits of Tourism. *Annals of Tourism Research*, 29(2), 303-319.

- Buhalis, D. (2000). Marketing the competitive destination of the future. *Tourism Management*, 21, 97-116.
- Edgell, D. E., Allen, M. D. M., Smith, G., & Swanson, J. R. (2008). *Tourism policy and planning: yesterday, today and tomorrow*, Oxford: Elsevier.
- Goodrich, J. N. (1978). The relationship between preferences for and perceptions of vacation destinations: Application of a choice model. *Journal of Travel Research*, 17(2), 8-13.
- Gülüm, E. (2015). Yaratıcı turizm-halk kültürü ilişkisi ve yerelin popülerleşmesi. *Millî Folklor*, 27(105), 87-98.
- Haugland, S. A., Ness, H., Grønseth, B. O., & Aarstad, J. (2011). Development of tourism destinations: An integrated multilevel perspective. *Annals of Tourism Research*, 38(1), 268-290.
- Hu, Y., & Ritchie, J. B. (1993). Measuring destination attractiveness: A contextual approach. *Journal of Travel Research*, 32(2), 25-34.
- Inskeep, E. (1994). *National and regional tourism planning: Methodologies and case studies*, World Tourism Organization: Routledge Series.
- Jenkins, C. L. (1980). Tourism policies in developing countries: A critique. *International Journal of Tourism Management*, 1(1), 22-29.
- Judd, D. R. (1999). Constructing the tourist bubble. *The Tourist City*, 35-53.
- Köksal, A. (1994). *Türkiye turizm coğrafyası*. Ankara: Gazi Büro Kitabevi.
- Kruja, D., & Gjyrezi, A. (2011). The special interest tourism development and the small regions, *Turizam*, 15(2), 77-89.
- Kunzmann, K. R. (2004). Culture, creativity and spatial planning. *Town Planning Review*, 383-404.
- North Lake Tahoe Resort Association (2015). North Lake Tahoe Tourism Master Plan, <https://www.gotahoenorth.com/wp-content/uploads/2015/09/2015-North-Lake-Tahoe-Tourism-Master-Plan1.pdf> (Erişim Tarihi: 05.12.2018).
- Olahı, H. (1990). *Turizm politikası ve planlaması*. İstanbul: İşletme Fakültesi Yayınları No: 228.
- Pearce, D. (1989). *Tourist development*. New York: John Wiley & Sons
- Solimar International (2018). Tourism Master Plans. <http://www.solimarinternational.com/strategic-planning/tourism-master-plans>, (Erişim Tarihi: 05.12.2018).
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2007). Türkiye Turizm Stratejisi 2023, Eylem Planı 2007-2023, <http://www.kultur.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0>, (Erişim Tarihi: 08.12.2018).
- Tosun, C., & Jenkins, C. L. (1996). Regional planning approaches to tourism development: The case of Turkey. *Tourism Management*, 17(7), 519-531.
- Tourism Development International, (2018). Strategic Tourism Master Planning, http://www.tourismdev.com/Strategic_Tourism_Master_Planning/Default.112.html, (Erişim Tarihi: 10.12.2018).
- Tuna, M. (2007). *Turizm, çevre ve toplum (Marmaris örneği)*. Ankara: Detay Yayıncılık

- UNWTO (2012). Tourism Towards 2030. http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/point_4c_final.pdf, (Erişim Tarihi: 19.11.2018).
- UNWTO. (2017). "UNWTO Tourism Highlights 2017 Edition". <https://www.unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029> (Erişim Tarihi: 15.11.2018).
- UNWTO. (2018). "UNWTO Tourism Highlights 2018 Edition". <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876> (Erişim Tarihi: 19.11.2018).
- UNWTO. (2018a). "UNWTO Technical Product Portfolio". http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_technical_product_portfolio.pdf, (Erişim Tarihi: 14.11.2018).
- UNWTO. (2018b). "Tourism Development Master Plans and Strategic Development Plans" <http://cooperation.unwto.org/technical-product/tourism-development-master-plans-and-strategic-development-plans> (Erişim Tarihi: 20.11.2018).
- Usta, . (2008). *Turizm*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Uysal, M., & J. L. Crompton (1985), An overview of approaches used to forecast tourism demand, *Journal of Travel Research* 23 (Spring), 7-15.
- Van Niekerk, M. (2014). Advocating community participation and integrated tourism development planning in local destinations: The case of South Africa. *Journal of Destination Marketing & Management*, 3(2), 82-84.
- WTTC, (2018). Travel and Tourism Economic Impact 2018, <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/world2018.pdf> (Erişim Tarihi: 10.11.2018).
- Yasarata, M., Altınay, L., Burns, P., & Okumus, F. (2010). Politics and sustainable tourism development–can they co-exist? Voices from North Cyprus. *Tourism Management*, 31(3), 345-356.
- Yıldırım, A ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yntemleri*. (9. Baskı), Ankara: Sekin Yayıncılık.